

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2022

YEARBOOK

2022



ГОДИНА 13
БРОЈ 19

VOLUME XIII
NO 19

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ



ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2022
YEARBOOK
2022

ГОДИНА 13
БР. 19

VOLUME XIII
NO 19

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY



ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

проф. д-р Драгана Кузмановска

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев

проф. д-р Лилјана Колева-Гудева

проф. д-р Драгана Кузмановска

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

проф. д-р Светлана Јакимовска

проф. д-р Ева Горѓиевска

Редакциски одбор

- проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Нецати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Џанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамариќ – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Гуришиќ-Беканович – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија

проф. д-р Светлана Јакимовска, проф. д-р Луси Караниколова-Чочоровска,
проф. д-р Ева Горѓиевска, проф. д-р Махмут Челик,
проф. д-р Јованка Денкова, проф. д-р Даринка Маролова, доц. д-р Весна Коцева,
виш лектор м-р Снежана Кирова, доц. д-р Наталија Поп-Зариева,
доц. д-р Надица Негриевска, доц. д-р Марија Крстева

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

проф. д-р Ева Горѓиевска

Јазично уредување

Лилјана Јовановска

(македонски јазик)

виш лектор м-р Биљана Иванова, виш лектор м-р Крсте Илиев,

виш лектор м-р Драган Донеv

(англиски јазик)

Техничко уредување

Кире Зафиров

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ -Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип

Република Северна Македонија



YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Editorial board

Prof. Blazo Boev, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD – University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD – University of Gazi, Turkey

Prof. Rıdvan Canım, PhD – University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD – University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD – University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD – University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer PhD – University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kona, PhD – Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD – University Josip Juraj Strossmaier, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD – University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD – Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD – Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD – University Neofit Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA – University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD – University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD – University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD,
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD,

Prof. Darinka Marolova, PhD, Ass. Prof. Vesna Koceva, PhD,

lecturer Snezana Kirova, MA, Ass. Prof. Natalija Pop-Zarjeva, PhD,

Ass. Prof. Nadica Negrievska, PhD, Ass. prof. Marija Krsteva, PhD

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska

(Macedonian language)

lecturer Biljana Ivanova, MA, lecturer Krste Iliev, MA, lecturer Dragan Donev, MA

(English language)

Technical editor

Kire Zafirov

Address of editorial office

Goce Delchev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of North Macedonia



СОДРЖИНА CONTENTS

Јазик

- Сашка Јовановска, Натка Алаџозовска**
ЗАСТАПЕНОСТ НА ГРАМАТИЧКИТЕ ФОРМИ ВО
УЧЕБНИКОТ WELCOME 2 ОД ЕЛИЗАБЕТ ГРЕЈ И
ВИРѢИНИЈА ЕВАНС
Sashka Jovanovska, Natka Jankova Alagjovska
REPRESENTATION OF GRAMMAR FORMS IN THE
TEXTBOOK WELCOME 2 BY ELIZABETH GRAY
AND VIRGINIA EVANS 9
- Марица Тасевска**
ТРИТЕ ФАЗИ НА ЈАЗИЧНИОТ ИЗРАЗ
Marica Tasevska
THREE PHASES OF LANGUAGE EXPRESSION 19

Култура

- Марија Леонтиќ**
ПРИДОНЕСОТ НА АРИФ СТАРОВА ЗА ПРОНАОЃАЊЕТО И
ПРЕВЕДУВАЊЕТО НА БИТОЛСКИТЕ СИЦИЛИИ ОД
ОСМАНЛИСКИОТ ПЕРИОД
Marija Leontik
THE CONTRIBUTION OF ARIF STAROVA FOR FINDING AND
TRANSLATING THE BITOLA'S OTTOMAN REGISTERS
FROM THE OTTOMAN PERIOD 29
- Tatjana Vukelic**
BLACK VERNACULAR TRADITION AND FOLKLORE 45

Книжевност

- Весна Кожинкова**
БАЛКАНСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ХРОНОТОП
ВО СОВРЕМЕНАТА ПОСТКОЛОНИЈАЛНА КРИТИКА
Vesna Kozhinkova
THE BALKAN AND MACEDONIAN CHRONOTOPE
IN MODERN POSTCOLONIAL CRITICISM 57
- Natalija Pop-Zarjeva, Krste Plev**
COLERIDGE: THE WORLD AND THE MORAL OF
THE RIME OF THE ANCIENT MARINER 69



Фатмине Вејсели

УЛОГАТА НА СЕСТРАТА ВО СЕМЕЈНОТО РИВАЛСТВО ВО
ДРАМАТА ЧИСТИЛИШТЕ ВО ИНГОЛШТАД
ОД МАРИЛУИЗЕ ФЛАЈСЕР

Fatmire Vejseli

THE ROLE OF THE SISTER IN THE FAMILY RIVALRY IN
THE DRAMA PURGATORY IN INGOLSTADT

BY MARILUISE FLEISER..... 79

Мерал Шехаби-Весели, Лулјета Адили-Челику, Фатмине Вејсели

КНИЖЕВНОТО ТВОРЕШТВО НА РУМИ КАКО ИНТЕРТЕКСТ
НА ПОЕЗИЈАТА НА ФРАШЕРИ

Meral Shehabi-Veseli, Luljeta Adili-Cheliku, Fatmire Vejseli

RUMI'S LITERARY WORKS AS AN INTERTEXT

OF FRASHER'S POEMS..... 89

ПРИДОНЕСОТ НА АРИФ СТАРОВА ЗА ПРОНОАЃАЊЕТО И ПРЕВЕДУВАЊЕТО НА БИТОЛСКИТЕ СИЦИЛИ ОД ОСМАНЛИСКИОТ ПЕРИОД

Марија Леонтиќ¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
marija.leontik@ugd.edu.mk

Апстракт: Ариф Старова е роден во 1898 година во Подградец, Албанија. Основното образование го заврши во Подградец, а гимназиското во Истанбул. Дипломира на Правниот факултет при Истанбулскиот универзитет. Од 1921 до 1943 работи како правник во Подградец. Тој и неговото семејство во 1943 емигрираат во Струга, Македонија. На почетокот работи како правник. Во 1951 година почнува да работи како архивист во Државната архива на Македонија. Тој пронаоѓа 185 османлиски сицили во Битола, а потоа ги средува и обработува. Ариф Старова е еден од првите преведувачи на османлиски документи од османлиски на македонски јазик во Македонија.

Клучни зборови: *архивист, османлиски документи, османски јазик*

THE CONTRIBUTION OF ARIF STAROVA FOR FINDING AND TRANSLATING THE BITOLA'S OTTOMAN REGISTERS FROM THE OTTOMAN PERIOD

Marija Leontik¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
marija.leontik@ugd.edu.mk

Abstract: Arif Starova was born in 1898 in Podgradec, Albania. He finished primary school in Podgradec and college in Istanbul. Starova graduated from the Faculty of Law at Istanbul University. From 1921 to 1943 he worked as a lawyer in Podgradec. He and his family emigrated to Struga, Macedonia in 1943. In the beginning he worked as a lawyer. In 1951 he started working as an archivist in the State Archive of Macedonia. He finds 185 Ottoman registers in Bitola and processes them. Arif Starova is one of the first translators of Ottoman documents from Ottoman language to Macedonian in Macedonia.

Key words: *archivist, Ottoman documents, Ottoman language*

1. Биографија на Ариф Старова¹



Фотографија бр. 1. Ариф Старова со својата сопруга Ервеха

Ариф Старова е роден на 1 март 1898 година во градот Подградец, во Албанија, во земјоделско семејство. Прв син е на Албанецот Ахмет Карафил Суљстарова и Турчинка Хазбије, внуката на битолскиот кадија и мудерис Ибрахим Етхем. Ахмет-бег кој најверојатно е роден во 1862 година во Казата Старова е син на Мехмет Али-бег, а тој син на легендарниот јунак Суљстарова. Ахмет-бег бил двапати женет, првата сопруга рано починала и му ги оставила синовите Нури, Невруз и Неим. Вториот брак го вклучил со речиси дваесет години помладата Хазбије која му ги родила синовите Ариф и Сами и ќерките Мурвет, Нермин и Фатмире.

Ариф своето име го добива од татко му на седмиот ден од неговото раѓање бидејќи според мајка му: *„Името не само што треба да ја содржи насоката на судбината, туку и нејзиното совладување. Името е за цел живот... Ариф*

¹ За оваа биографија се користени биографиите кои Ариф Старова лично ги пишувал при конкурирање за разни работни места. Овие материјали и фотографијата бр. 1 се добиени од Луан Старова, син на Ариф Старова. Авторката пред да го напише овој труд имаше две работни средби со Луан Старова. По анализата на добиените материјали и по читањето на автобиографските книги на Луан Старова требаше да имам дополнителни консултации. На 27 јануари 2022 година преку електронска пошта му го испратив трудот под наслов „Првите преведувачи на османско-турски документи и првите истражувачи на османлискиот период во Македонија“ во кој беше претставен и Ариф Старова. На 9 февруари 2022 година му го испратив трудот под наслов „Придонесот на Ариф Старова за пронаоѓањето и преведувањето на битолските сидили од османлискиот период“. Сакав да му оставам време на Луан Старова да ги прочита написите, а потоа телефонски да го побарам за консултација. Тогаш не знаев дека Луан Старова е тешко болен. Почина на 24 февруари 2022 година. Веста за смртта ја добив од Дрита Старова Керими, ќерка на Луан Старова. Ариф Старова и Луан Старова нека почиваат во мир. Мило ми е што му ја исполнив желбата на Луан Старова неговиот татко да биде претставен од страна на турколог и што написите ги виде во последните денови од својот живот. Жалам што немав можност за повеќе работни средби со Луан Старова, но шест месеци ги читав неговите автобиографски книги и се консултирав со нив. Во секоја автобиографска книга наоѓав нови податоци за животот на неговиот татко. Можеби затоа Луан Старова инсистираше да имаме работна средба пред да ги прочитам и откако ќе ги прочитам неговите автобиографски книги и ми сугерираше во написот да вметнам фрагменти од книгата.

значи не само учен, туку и научник, зналец, но и дружељубец, и човек што ги контролира своите чувства и кој не носи брзи одлуки, со еден збор, мудрец...“ (Л. Старова, Баба, 2021: 87). Ариф Старова од својата мајка ќе го научи османско-турскиот, потоа и албанскиот, а се здоби и со основни познавања од францускиот јазик. *„Мајката Хазбије не беше исклучок од другите мајки, да го дои новороденчето со млекото на нејзиниот мајчин јазик. И така малиот Ариф првин прозборе со јазикот на својата мајка Хазбије.“* (Л. Старова, Баба, 2021: 98). Младиот Ариф читајќи турски новини од Цариград дознаваше за најновите политички и историски настани, коишто потоа ги раскажуваше на својот татко. Мајка му се надеваше дека Ариф ќе учи во Цариград. На Ариф не му беше лесно првин да пишува османско-турско писмо оддесно налево, а потоа на албанската латиница одлево надесно.

Основното образование и две години гимназија заврши во родниот град. Младиот Ариф во окупираниот Подградец од воените сили на Атлантата, поради познавање на францускиот јазик во Командата на Француската зона на чело со мајорот, подоцна генерал Едуар Огист Иполит Мортје, работи како преведувач, а потоа и како помошник во администрацијата. Во овој период чита француски книги од Монтеѕкје, Волтер, Русо, Мирабо, учи од француските законици и го усовршува францускиот јазик. Брзиот напредок на Ариф предизвикува љубомора и за да го отстранат, го клеветат. За да го спаси својот живот во тие бурни времиња, заминува во Истанбул каде што живеат браќата и сестрите на мајка му.

Од 1918 год. до 1921 год. го комплетира гимназиското образование во Истанбул, а потоа дипломира на Истанбулскиот правен факултет (класично шеријатско право и исламска филозофија). Ариф Старова студира во период кога започнува да се урива Османлиската Империја, а на историската сцена стапува Ататурк кој ја создава модерна Турција преку многу реформи засновани врз современото европско право. Во текот на студиите живее во семејството на вујко му Али Фети Окјар кој има голема улога и во Османлиската Империја и во модерна Турција. *„Али Фети со своја сталожена, храбра и умна личност имаше изградено голем државнички, дипломатски и воен авторитет како во Османската Империја, на кого се сметаше дури и во нејзините последни денови, така и во новите спротивставени воени и политички структури на власта, во напорите за создавање на нова Турција.“* (Л. Старова, Баба, 2021: 197). Луан Старова кога ќе открие Али Фети каква улога одиграл во животот на неговиот татко, ќе почне да истражува за него во книги и енциклопедии: *„Бев импресиониран од неговите биографски податоци: студирал во Воената гимназија во Битола, со славниот Мустафа Кемал, бил премиер на нова Турција, амбасадор на Османската Империја во Софија и амбасадор на нова Турција во Франција и Велика Британија, министер за внатрешни работи, претседател на Парламентот на Турција.“* (Л. Старова, Цариградски емигрант, 2019: 63).

Ариф Старова кадиската и адвокатската професија ја учел и усовршувал во Истанбул. *„Кадиството не беше просто учење на збирка канони и законици, туку здобивање со моќ длабоко да се размислува и да се донесуваат најправедни одлуки најчесто кога се работи за живот или смрт... Можеби Татковата моќ да расудува како кадија нема да се остварува само кога ќе биде цариградски емигрант, туку и во годините кога ќе биде принуден да стане и балкански емигрант... Така тој се здоби со некаков ‘емигрантски ориентир’ во вистинскиот момент да ја насети опасноста во местото каде што навидум мирно и безопасно се одвиваат настаните.“* (Л. Старова, Цариградски емигрант, 2019: 57–58).

По дипломирањето Ариф Старова можел да остане во Турција и да изгради добра кариера како што посакувала неговата мајка, но одлучил да се врати во татковината. Вујко му сакал Ариф да остане во Турција, тука да ја продолжи судската кариера, а потоа да го повика и своето семејство, но имал разбирање и за неговото враќање во родниот крај каде што биле мајка му, татко му и повеќечленото семејство. Пред самото заминување во родната земја ја имал и таа чест да го запознае Мустафа Кемал Ататурк, во куќата на својот вујко Фетхи-беј Окијар, на островот Бујук Ада во Мраморното Море. Оваа средба е вака опишана: *„Ме повикаа да влезам во салонот. Ме прифати вујко Фетхи. Со сигурни чекори се доближив до Ататурк. Мојот вујко ме претстави: ‘Ова е мојот внук. Во Цариград заврши право и исламска философија.’ Тогаш Ататурк ми се обрати: ‘Млади луѓе, како вас, денес ѝ се потребни на нашата татковина. Со луѓе како вас кои го изучиле правото, побрзо ќе се доближиме до Европа’...“* (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 122)

Младиот Ариф Старова бил под силно влијание на студиите во Истанбул, многу го сакал и почитувал својот вујко Фетхи-беј Окијар кој заедно со Ататурк учел во Воената гимназија во Битола, бил неразделен соборец со него во најрешавачките битки, а потоа член во раководниот државен систем, многу го ценел Ататурк и неговите реформи, но не можел да го прифати понудениот предизвик на крстопатот на својата судбина, решил да се врати во татковината. Но, факт е дека Фетхи-беј Окијар има силно влијание во оформувањето на младиот Ариф како човек и интелектуалец: *„Вујко беше храбар и мудар човек, еден од избраниците на историјата кому жртвувањето за виша цел во животот му даваше посебна цврстина на карактерот, го правеше храбар и решителен. Неговото влијание сигурно е многу големо врз судбината на нова Турција.“* (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 121)

Одлуката за враќање во татковината не била лесна, требал да се одлучи помеѓу блескава кариера и семејството. Но, уште во студентските денови носталгијата по семејството била голема: *„Колку и да беше внесен во секојдневните обврски во студиите, постојано опкружен од вниманието на своите помлади и постари роднини, пленет од убавините на Цариград и*

нивното постојано откривање, не би можело да се рече дека младиот Ариф не беше постојано нагрзуван од носталгијата по мајка Хазбије, таткото Ахмет-бег, братот и сестрите.“ (Л. Старова, Баба, 2021: 207) Во младоста младиот Ариф се определува за семејството, но и до крајот на својот живот сите одлуки ги носи во прилог на семејството. „Татко ми во Цариград мина низ неколку стапици, чијашто жртва можеше многу лесно да стане, доколку уште на почетокот немаше расчистено со себеси и со определбата да му се врати на своето семејство, да му остане најверен од сè на семејството. Враќањето му беше послан судбина од сите други судбини.“ (Л. Старова, Татковите книги, 2014: 150)

Кога на почетокот на 1925 година се вратил во родниот крај, од Подградец до Корча и до Тирана се расчуло за враќањето на млад дипломиран правник од Цариград. Бидејќи во тоа време имало малку високо образовани луѓе, Ариф имал многу можности, но одбегнувал партиски, прорежимски определби. Во еден ваков период неговите родители Ахмет-бег и Хазбије решаваат да го оженат својот син Ариф со 16-годишната Ервехе, ќерка на Теки-бег Руси од Лесковик кој припаѓал на старо угледно семејство од Јужна Албанија и бил префект во неколку градови, но рано ја изгубил својата прва сопруга, мајката на Ервехе. „Ариф-бег не можеше да не го прифати заедничкиот предлог на своите сакани родители. Тој ја прифаќаше семејната традиција, во која однапред се поместуваа фигурите со кои треба да се игра судбината. Така беше и со утврдувањето на женачката како централен настан во историјата на семејството.“ (Л. Старова, Баба, 2021: 224)

Во родната земја работи како адвокат и судија. Од 1921 до 1925 година работи како адвокатски приправник во Подградец, од 24.1.1925 до 19.9.1927 година е помошник судија во Околискиот суд во Подградец, од 19.9.1927 до 15.10.1928 е назначен за судија во Околискиот суд во округот Колоња, од 13.12.1929 до емигрирањето во Струга работи како адвокат во Подградец.

Книгите имаат многу важно место во семејството на Ариф Старова. Тој тие ги собира од студентските денови, не само за да му користат во професијата, туку и за да му помогнат за опстанокот на семејството. „И можеби една од тајните за долговечниот и хармоничниот брак на моите родители, се должи на мајчината добра душа да ја потхранува и одржува татковата љубов кон книгите, да се престори во некаква света заштитница на неговата библиотека. А од татковата подвижна библиотека може најдобро да се чита и разбере историјата на семејството што го зацврстува моите родители... Во честите селидби на семејството, во честото менување на балканските граници, кои често фатално и трагично ја сечеа судбината на луѓето, семејствата на народите, сè остававме, освен книгите. Книгите нè придружуваа и во миговите кога имаше време само колку да се спасува животот, небаре на некоја нивна страница се криеше загатката на спасот на семејството...“ (Л. Старова, Татковите книги, 2014: 26)

Во Втората светска војна Албанија била целосно окупирана од Италија. Дел од големото старовско семејство работел за италијанскиот окупатор. Ариф и во воените години се трудел да ја држи својата адвокатска канцеларија на која му завидувале некои од големото старовско семејство. Од овие завидливци бил скован план или Ариф да им се придружи на италијанските окупатори или да биде прогонет со семејството во италијанскиот логор Порто Романо. Ариф оваа вест ја дознава од својот близок пријател Гури Порадеци еден ден пред пресудата. На полноќ Ариф со сопругата и децата со семејната гемија управувана од Гури Порадеци ја минуваат водената граница на Охридското Езеро и стигнуваат на другиот брег на езерото за да започнат нов живот. Многу години подоцна Луан Старова овој чин вака го опишува: „*Ова навидум банално минување на десетина километри воден пат, од едниот до другиот брег на Езерото, за Татко значеше да си ја остави мајка си на другиот брег, со измачената душа, да си ги остави братот и сестрите, како некогаш, поради заминувањето во Цариград. За Мајка, непредвиденото заминување значеше уште поголемо оддалечување од нејзиното семејство, за моите браќа заминувањето значеше крај на детскиот рај, а само за мене, тогаш двегодишен, ова заминување, во подоцнежните години, прерасна во вистински мит кој ќе ме обзема со години и ќе биде еден од битните генератори на моето пишување.*“ (Луан Старова, Ервехе, 2012: 171).

Во 1943 година Ариф Старова на 45 години бегајќи од притисокот на окупаторот со својата сопруга Ервеха и четирите деца Назми (1931), Урим (1933), Вулнет (1935) и Луан (1941) како емигрант се сели од Подградец во Струга.² За време на окупацијата и во Струга работи како адвокат. Во 1944 година се преселува во Тетово и учествува во ослободителното движење. По ослободувањето на Тетово работи како просветен референт (14.12.1944 – 21.6.1945). Во 1945 година се сели во Скопје покрај реката Вардар близу Камениот Мост и почнува да работи како редовен судија во Околинскиот суд во Скопје (21.6.1945 – 1.2.1948), во Дирекцијата за информации при Владата на Народна Република Македонија како публицист (1.2.1948 – 18.6.1948) и во Комитетот за универзитети како публицист (18.6.1948 – 4.6.1951). Не сакал да се вклучи во политиката и во партискиот живот, но сакал да помогне на емигрантите кои ја делеле неговата судбина. Затоа бил претседател на Друштвото на албанските емигранти во Народна Република Македонија и член на Комитетот на албански емигранти во Федеративна Народна Република Македонија.

Надлежните сакајќи добро да го вреднуваат доброто познавање на Старова на османско-турскиот јазик од 1948 до 1951 година го ангажираат во Институтот за национална историја како специјалист по османско-турски јазик. „*Новата држава ја имаше мудроста, или пак тоа беше натурено од повисоките инстанции, во создавањето на своите институции да се послужи со умот на малкумината школувани во европските метрополи или во балканските големи градови.*“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 96)

² Ариф Старова и Ервехе по емиграцијата добиваат и две ќерки, Дрита (1943) и Лилија (1946).

Ариф Старова во 1951 година во вакалот на една џамија во Битола открива 185 битолски сицили (1612 – 1912).³ Откако ги известува надлежните дека овие ракописи се многу важни, сицилите се сместуваат во Институтот за национална историја. Истата година Ориенталната библиотека во која се сместија и Битолските сицили се префрлува од Институтот за национална историја во Државниот архив на Македонија. На 4 мај 1951 година Ариф Старова е префрлен да работи во Државниот архив на Македонија. „Во времето кога Татко се внесе во толкувањето и во средувањето на сицилите во Институтот, иако сè уште работеше во Судот, еден ден му стигна решението, лично потпишано од Водачот, со кое беше именуван за архивист во Државниот архив на Републиката. Со посебен декрет, беше наредено сицилите да се пренесат во Архивот... По решението, со кое своевременно Татко се именувааше за социјалистички судија во Судот, ова беше второто значајно решение, ако не и најзначајното во преостанатиот дел од неговиот живот и од животот на неговото семејство. Тоа беше решението за останувањето.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 129)

Во 1952 година стана раководител на новоформираното Одделение за ориенталистика во Архивот. Додека да се пензионира средува и обработува документи (подготвување на куси содржини за секој документ во вид на регест и аналитичен инвентар) од Османлискиот период.

Од многуте необјавени преводи на Ариф Старова со години се ползуваа истражувачите во Институтот за национална историја, историчарите од Групата за историја на Филозофскиот факултет, вработените во Архивот и научните работници кои го истражуваа Османлискиот период. Еден дел од овие истражувачи беа информирани дека тоа се преводи на Ариф Старова, но веројатно голем дел од нив не ни знаеше кој е авторот на тие преводи. Во тој период бидејќи малку имаше специјалисти за османско-турски и османлиски документи многу научни работници се консултурале со него.

Се пензионира во 1964 година. Но, и во пензионерските денови ги преведуваше сицилите за соработниците и пријателите без финансиски надомест. Бидејќи и тогаш беше тешко со една плата да се одржува домаќинство, хонорарно работеше како постојан судски преведувач од француски, од старотурски, од новотурски, од италијански и од албански јазик на македонски јазик и обратно. Во последните месеци од својот живот заедно со еден пријател преведуваше стари записи за лековитите билки во Македонија за едно медицинско списание. „Најпосле овие преводи им беа објавени! Се радуваа како деца, а потем беа исполнети со видлива гордост поради продолжувањето на нивното пријателство низ преводите...“ (Л. Старова, Татковите книги, 2014: 59)

Почина во Скопје во 1976 година на 78 години.

³ Од 190 сицили што се наоѓаат во Државниот архив на Македонија, 185 сицили се откриени од страна на Ариф Старова.

2. Откривање на Битолските сицили

По Втората светска војна разни институции почнаа да ги собираат старите документи и списи кои можат да помогнат во расветлување на историјата на Македонија. Во воените виори често тие се криеле во верски храмови кои во тоа време останувале поштедени. „Како познавач на шеријатското и на модерното право во Турција, на исламската философија, Татко претпоставуваше дека некаде сигурно се кријат значајни записи, или барем кадиските записи, односно сицилите во кои, секојдневно, се запишувал животот на луѓето и нивните судири во совладувањето на разликите. Татко знаеше дека во сицилите почива најмногу жива, незавршена историја која може да продолжи во сеќавањето на потомците. Тој знаеше дека некои од сицилите завршиле во разни вакафи, во џамии, и дека, по падот на Империјата, тие и понатаму ќе служат, и без нивните протагонисти, одамна исчезнати...“ (Л. Старова, Тврдинџа од пепел, 2012: 24–25)

И навистина во 1951 година во една средба неговиот добар пријател Кемал Сејфулах (Kemal Seyfullah, 1921 – 1978) кој учествувал во ослободителната борба и ги организирал турските и албанските доброволци, а по ослободувањето работел како политичар во повоената влада и во разни државни институции, на Ариф Старова му рекол дека градските партиски власти во Битола решиле да се прошират во еден вакаф, но таму откриле неколку сандаци стари османлиски дефтери со кои не знаеле што да прават. Кемал Сејфулах кој како Турчин претпоставувал дека старите дефтери во вакафот можат да бидат важни, во Владата предложил да не се презема ништо околу османлиските дефтери додека не се провери нивната содржина, а за толкување на старите записи го предложил својот пријател Ариф Старова. И директорот на Институтот за национална историја од 1950 до 1952 година, Ѓорѓи Абациев (1910 –1963), сметал дека Ариф Старова треба да оди во Битола за да ја утврди содржината на старите османлиски дефтери и нивната важност.

Дента кога Ариф Старова отишол во Битола во вакафот да ги види новооткриените документи, бил многу возбуден. „Во вакафските простории, покрај членовите на стручната комисија и претставниците на Партијата, на општината и на Архивот, со Татко влегоа и градскиот исламски верски поглавар со уште двајца други верници.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 105)

Во вакафот имало неколку ковчези со списи. Кога ги отворил капаците на сандациите, видел пожелтени дефтери. Почнал да ги прелистува дефтерите и при читање на османско-турските текстови дошол до сознание дека тие се Битолските сицили. „...– Сите вие, почитувани присутни, сте сведоци на еден историски настан. Сицилите ќе извршат револуција во расветлувањето на историјата, во текот на четири века, не само на територијата на некогашниот Битолски кадилак, туку и пошироко... Сите овие сицили, односно

кадиски регистри или протоколи, пишувани или препишувани од разни кадиџи, помеѓу 1607 и 1912 година, колку што може да се забележи од овој бегал увид, пишувани на арапскотурски јазик, најголемиот дел се однесуваат на положбата на селаните, на чифлигарството, на верските конверзии, на матролозите, на дервенџиите, на јаничарите...“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 110–112)

Откако заминале присутните, Ариф Старова останал сам за да ги прегледа и регистрира сите кадиски сицили. *„Кога остана наполно сам, му се врати вистинската расположба. Беше сам, пред своето големо откритие за чии димензии, во мигот, беше свесен само тој. Беше во еден од ретките среќни мигови во својот страдалнички емигрантски живот. За своето големо жртвување сега го добиваше вистинскиот божји дар.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 114)*

Подготвил записник за сицилите врз кој Лазар Колишевски (1914 – 2000) кој учествувал во ослободителната борба, а по ослободувањето работел како политичар во повоената влада (во 1945 год. е избран за прв претседател на Првата народна влада на Демократска Федерална Македонија, од 1953 до 1962 год. бил претседател на Народното Собрание на Македонија) донел одлука ковчезите со дефтери под силно обезбедување во специјален вагон, во редовниот воз да се пренесат во најголема тајна во Скопје.

Дента кога сицилите требале да се подготват за пат, околу вакафот и џамијата биле распоредени полициски сили. Десетина униформирани полицајци раководени од Ариф Старова сицилите од старите ковчези ги префрлаа во ламаринени сандачи за да бидат подобро обезбедени при пренесувањето. А потоа сандаците ги пренесуваа во три камиони со церади. Трите камиони со сицили возеле по патот со полициска стража кон железничката станица. Ламаринените сандачи од камионите се префрлиле во специјалниот вагон на возот кој тргнал кон главниот град. Во Скопје сицилите се сместија во Ориенталната библиотека во Институтот за национална историја. Истата година (1951) Ориенталната библиотека во која се сместија и Битолските сицили се префрлува од Институтот за национална историја во Државниот архив на Македонија, а на 5 јуни 1951 година официјално е преземена во Архивот. На 4 мај 1951 година Ариф Старова е префрлен да работи во Државниот архив на Македонија. На 5 декември 1951 година започнато е со инвентирање (попишување) и опишување на 185-те турски сицили. Во 1952 год. во Архивот се формира Ориентално одделение за чиј раководител е поставен Ариф Старова.

И навистина како што претпоставувал Кемал Сејфулах старите дефтери во Битолскиот вакаф беа важни записи, Битолските сицили од османлискиот период. На својот пријател Ариф му оддал искрено признание за добро завршената работа во Битола. *„– Заврши голема, историска работа со тие сицили. На многу семејства им ја оживеа надежта да си ги најдат корените. А и на државата ѝ ги отвори очите. Водачот ја почитува твојата чесна работа.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 159)*

Веста за ова значајно откритие брзо се рашири во важните институции во Македонија, Југославија, Турција и подалеку бидејќи дотогаш во ни една друга балканска земја не се откриени сицили за толку долг временски период кои носеа богатство од податоци за безброј судбини и траги од некогашниот живот.

3. Обработка на Битолските сицили

Во Институтот за национална историја беа свесни за значењето на новооткриените Битолски сицили, но исто така знаеја дека тие треба да се обработат, класификуваат, средуваат, преведуваат и резимираат нивните содржини. „Но имаше и учени, умни и чесни историчари кои, во откриените сицили, за прв пат гледаа отворен хоризонт на овој дел од Балканот за автентично и за реално соочување со долговечната историја на отоманскиот период, врз јасни, конкретни документи, запишани од самиот живот...“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 132)

Ѓорѓи Абаџиев, директорот на Институтот за национална историја кој го ангажирал Ариф Старова одвреме навреме за преведување османлиски записи, сметаше дека и за оваа задача е најпогоден тој. „Директорот на Институтот, како историчар, но и писател, беше навлегол во архетипските тајни на отоманското време. Госметаше татка за драгоцен човек на старите отомански записи.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 64) Тие често разговарале за Османлискиот период во Македонија бидејќи за Абаџиев историјата беше извор за писателското творештво. „Потоа се сврте кон отоманското минато. Беше свесен дека е невозможна потрагата по тоталитетот на балканскиот историски процес доколку не се дооткрие исчезнатото отоманско време.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 80). Ѓорѓи Абаџиев и Ариф Старова освен историјата ги поврзуваше и егзилското искуство. Благодарение на оваа убава комуникација и соработка, Ѓорѓи Абаџиев дава препораки за Ариф Старова, а раководните лица го ангажираат во редовен работен однос во Државниот архив на Македонија.

И така Ариф Старова на 53-годишна возраст, на врвот на својата ментална енергија и зрелост, со големото искуство за османлиските документи и османско-турскиот јазик, со голем полет и занес почнал да ги средува османлиските сицили. Во ова многу му помогнале книгите од неговата лична библиотека која се селела заедно со него. „Се чувствувааше како пред вистинска тврдина од хартија... Така ја започна големата битка со хартиената грамада. Чекореше низ скалите на времето, од ден во ден, од месец во месец, од година во година, од век во век...“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 127–128).

Ариф Старова ползувајќи се од искуствата на француските архивисти користејќи француски архивски прирачници, сицилите почнал да ги средува според хронолошки критериум почнувајќи од 1600 до 1912 година. Ги преведувал документите, а потоа ја резимирал нивната содржина. Содржината

на секоја сицил ја бележел во соодветни картончиња наречени регести. Има подготвено 12.000 регести. Регестот претставува концизна содржина на документите со податоци за надворешните карактеристики на многу значајни и стари документи. Бидејќи не го знаел добро македонскиот јазик, ангажирано е лице кое врши јазична и стилска корекција на неговите регести.

„По откривањето на сицилите, Татковиот живот видливо се измени. И животот на семејството. Татко, кутриот, откако од Судот за кусо време мина во Институтот за национална историја, па на крајот во Архивот, со сицилите, како Сизиф, со нова задача и мисија, одеше прв и се враќаше последен од работа. Својата изветвена чанта, довардена уште од цариградското време, ја полнеше со сицилите што не стигнуваше да ги прочита на работа. Продолжуваше дома, дури и во ноќта, понекогаш до мугрите, да ги доработува сицилите со тивкиот шепот на семејството и со шумот на реката која веќе престана да ги носи неговите надежи да замине кон морето, на југ. Мајка го гледаше Татко, најпосле, смирен и среќен, со забравените илузии по секоја цена некаде да заминат.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 132)

Обработката на Битолските сицили дале нов ентузијазам и нова смисла во животот на Ариф Старова. Чувствувал вистинско задоволство додека ги читал, класификувал, преведувал, резимирал, дискутирал за нив со колегите архивисти, ориенталисти, турколози, историчари, преведувачи... Толку многу бил исполнет што не го ни мерел вложениот труд и времето што го посветувал на сицилите. *„Мене, сине, потрагата и откривањето на сицилите, работата врз нив, ми го исполнија животот. Ми исполнија повеќе животи во еден.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 243)*

4. Консултации и соработка за Битолските сицили

Бидејќи добро го познаваше османско-турскиот и правниот јазик многу Битолски сицили преведе на македонски. Од многуте необјавени преводи на Ариф Старова со години се ползуваа вработените во Институтот за национална историја, вработените во Архивот, историчарите од Групата за историја на Филозофскиот факултет и научните работници кои го истражуваа Османлискиот период. Во тој период бидејќи малку имаше специјалисти за османско-турски и османлиски документи многу научни работници се консултурале со него. *„Татко стануваше морален ментор на турколозите, на ориенталистите и на историчарите кои смело излегуваа од 20-от век и влегуваа во отоманското време, низ мостовите на сицилите.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 152)*

Еден од научните работници кој почнал да се консултира со Ариф Старова бил и Методија Соколоски кој бројни свои трудови ги засновал врз податоци од сицилите. Консултациите пополека прераснале во долги дискусии за Османлискиот период и сицилите, а потоа станале и соработници објавувајќи неколку коавторски трудови. Факт е дека во тоа време ниту Методија Соколоски

ниту Ариф Старова не можеле да најдат компетентни собеседници за оваа тема, но нив ги поврзувало и слични човечки и работни карактеристики што со текот на времето прераснало во искрено пријателство. „...имаше цврст карактер, големи работни навики, беше реален и чесен. Тој и Татко заедно објавија неколку научни трудови во историските списанија. Татко со него споделуваше најмногу тајни од сицилите.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 151–152) Освен ова Методија Соколоски беше од Прилеп од каде што потекнуваа и предците на мајка му и вујко му Фетхи-беј Окијар, а ова носталгично и исконски ги поврзуваше овие двајца пријатели. Методија Соколоски ја пренесуваше славата на откривањето и преведувањето на Битолските сицили на својот пријател Ариф Старова во ориенталистичките и турколошките кругови во Југославија и во странство.

Многу научни работници за пишување на своите трудови ги користеле сознанијата од објавените и од необјавените преводи на сицилите на Ариф Старова и во нив му изразуваа благодарност. „Сицилските илузии му ги одржуваа неговите поранешни ревносни ученици кои веќе стануваа добри ориенталисти, турколози, универзитетски професори. Во своите научни трудови, во објавените докторски дисертации, тие му ја искажуваа на Татко својата голема благодарност за несебичното и за исцрпното откривање на сицилските клучеви, неопходни за успешните трудови.“ (Л. Старова, Тврдина од пепел, 2012: 193)

5. Објавени и необјавени трудови на Ариф Старова

Ариф Старова објавил неколку написи и преведени книги, но за жал не успеавме да ги најдеме сите негови објавени и необјавени трудови. Најголемиот број трудови се пронајдени во библиотеката на Групата за историја на Филозофскиот факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, во Универзитетската библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје, а еден дел во Државниот архив на РС Македонија.

Најголемиот број преводи на Ариф Старова не се објавени бидејќи Ариф Старова за потребите на Архивот има подготвено 12.000 регести за Битолските сицили што опфаќаат еден век. За потребите на Институтот за национална историја освен османлиските документи го преведувал и Ахмед Нијази- бег Ресенски (Resneli Ahmet Niyazi Bey). Овие преводи во овие две институции интерно се употребуваа, а со посебна дозвола тие преводи со години се користеа и од страна на истражувачите на Османлискиот период и станаа тема на бројни трудови. Во работната средба Луан Старова на авторката на овој текст ѝ покажа неколку стотина страници необјавен превод подготвен со рачен ракопис на неговиот татко Ариф. Токму поради овој факт, преводите на Ариф Старова, посебно енормно големиот превод на Битолските сицили кој не може да се збере во неколку стотина страници во класична книга, заслужуваат да се средат и комплетно да се објават во форма на електронска книга од неколку тома.

Објавени трудови на Ариф Старова:

Написи:

- „Две кануннамиња за Сегединскиот санџак од втората половина за 16 век“ (со Методија Соколоски заедно), *Гласник*, бр. 1–2, Скопје 1960, стр. 333–360.

Преводи:

- *Турски документи за македонската историја 1800–1803*, том 1. (со Панта Џамбазовски заедно), **Научен институт за национална историја на македонскиот народ, Скопје 1951;**
- *Турски документи за историјата на македонскиот народ*, Серија 1, 1607–1699, том 1, 26 јуни 1607 – 30 мај 1623 (со Методија Соколоски, Ванчо Бошков и Фетах Исхак заедно), **Државна архива на Социјалистичка Република Македонија, Скопје 1963;**
- *Турски документи за историјата на македонскиот народ*. Серија 1, 1607–1699, том 3 (од јануари 1636 до крајот на 1639 година) (со Методија Соколоски и Кемал Илџази заедно), **Архив на Македонија, Скопје 1969.**

Необјавени трудови на Ариф Старова:

Преводи: • *Правилници за просветната управа (превод на „Дестур“ – збирка закони, Цариград 1873)* – авторизиран интересен превод од 1952 год. во вид на скрипта што се наоѓа во Државниот архив на Република Северна Македонија.

6. Заклучок

Државниот архив на Република Северна Македонија се основа во 1951 година под називот Државен архив на Народна Република Македонија. Во 1950 година се донесе Закон за државните архиви во Југославија, во 1951 година Народното собрание на Народна Република Македонија го усвои Законот и во истата година се основа Државен архив на Народна Република Македонија. Ова овозможи интензивно собирање, заштита и обработка на архивскиот материјал што ќе биде основа за проучување на историјата на Македонија и на народите кои живееле и живеат во неа.

Во еден ваков важен период од развојот на државната архива, Ариф Старова како емигрант се наоѓа во Македонија и се труди без да влезе во политичкиот и во партискиот живот да најде постојана работа за да обезбеди егзистенција на своето семејство. Но, и **тогаш беше тешко да се најде добра работа без политичка ангажираност**. Благодарение на својата иницијативност, развивањето соработка со интелектуалците, создавањето круг на пријатели интелектуалци кои познавајќи ги неговите карактеристики го препорачуваат

за одредени должности и работи, успева да работи различни работи. Во 1951 година по откривањето на Битолските сицили почнува да работи во Државниот архив што за него претставува најважна работа во неговиот живот. После толку војни, промени на режими, животна опасност, егзил, неизвесност, промени на државни јазици и писма (арапско, латиница) и макотрпно прилагодување на новото време и на новата средина во која се зборува македонски јазик и се користи кирилска азбука, успева да најде оаза на спокојот во работата врз Битолските сицили кои претставуваат административни и судски записи од Османлискиот период. Со преводите на овие стари документи се пронаоѓа и оживува еден период во кој живеел, студирал право во Истанбул, читал и пишуval на османско-турски јазик, а за истражувачите создава основа за реконструкција на животот во османлискиот период во Македонија.

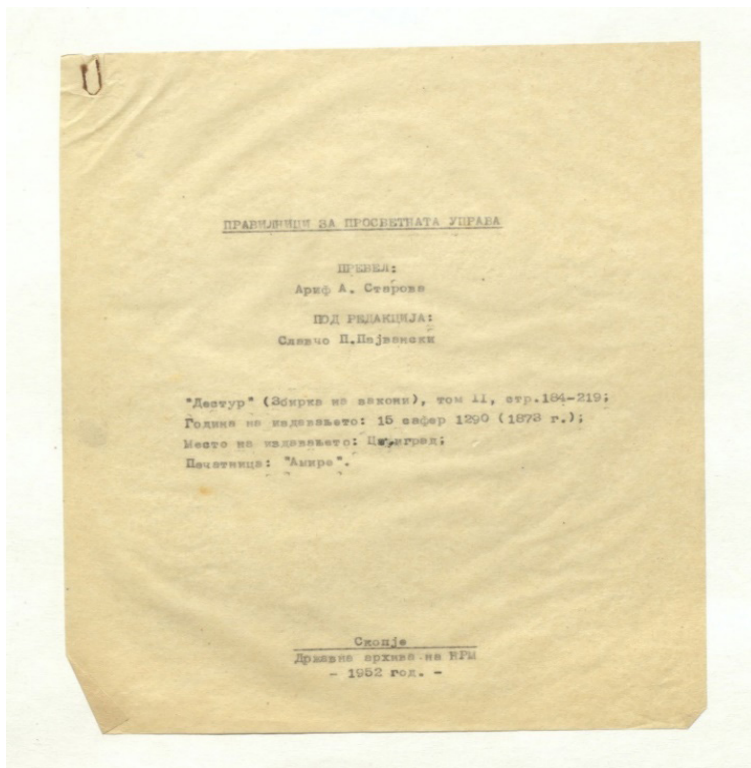
Со голем полет Ариф Старова Битолските сицили ги средува според хронолошки критериум почнувајќи од 1600 до 1912 година, а потоа подготвува 12.000 регести за нив. За овој голем труд и посветеност на 1 мај 1957 година се награди со Орден на трудот за откривањето, чувањето, средувањето, обработката и преведувањето на османлиските документи на македонски јазик. Во предлогот за оваа награда се нагласува: *„На полето на архивистичката делатност на историско-архивските материјали на ориенталната документација во Народна Република Македонија има постигнато најголеми резултати. Негова е заслуга очувувањето и повлекувањето во Институтот за национална историја на сицилите на Битолскиот кадилак на број 185 (1612 – 1912). Документацијата која е од прворазреден значај за историјата на нашиот народ од овој период. Исто така негова е заслуга повлекување и запазување на целокупната ориентална библиотека од Битола која денес се чува во Државната архива на Народна Република Македонија. Во неговото преименување во Државна архива на Народна Република Македонија тој успеал да го констатира во поголема мера ориенталниот материјал во Народна Република Македонија, кој после оснивањето на Државната архива на НР Македонија е повлекуван по пат на поклон и откуп... Имајќи ја во предвид неговата досегашна истражувачка делатност на ориентални документи, кои се однесуваат на историјата на нашиот народ и нивното обработување и преведување, сметаме дека Старова Ахмед Ариф е единствен човек кој на ова поле работел кај нас во Македонија нарочито на полето на истражувачката делатност и архивското обработување на ориенталните документи.“⁴*

Орденот на трудот многу му значел на Ариф Старова, но и на членовите на семејството. *„Татко ми долго време интимно, особено по големата селидба и пресудните години за опстанокот на семејството, интимно присакуваше да добие каков било орден или медал. Како нечлен на Партијата, неговите шанси*

⁴ Предлогот на директорот на Државната архива на Н.Р.Македонија, Тодор Талески, до Советот за просвета и култура на НР Македонија за одликување на архивистот Ариф Старова со Орден на трудот во 1957 година авторката на овој труд ги доби од Луан Старова, син на Ариф Старова.

за добивање на саканиот орден беа речиси никакви... Најпосле татко ми на еден Први мај го доби својот Орден на трудот, на социјалистичкиот труд, од трет ред. За нас децата тоа беше најзначајниот орден на светот. Со него татко ми беше среќен. А тој всушност на орденот му се радуваше само поради нашата среќа. Сметаше дека по добивањето на орденот во градот ќе се тргне и последната сенка на нелојалноста што можеа во тие времиња да ја задржат семејствата на придојдените. Сите по малку го држевме орденот на градите, веројатно со чувство да му го зголемиме задоволството на татко ми. А на Први мај татко ми со големиот орден на градите и ознаката, макар што беше вообичаено за ваков ден да се носи само ознаката, прошета низ градот, заврти неколку круга околу нашето маало и плоштадот, за да го забележат што поголем број соседи и познаници.“ (Л. Старова, Татковите книги, 2014: 115 – 116)

И денес регестите за Битолските сицили се користат за разни исражувања што за тема го имаат Османлискиот период во Македонија. Битолските сицили станаа тема во две книги („Тврдина од пепел“, „Татковите книги“), а се спомнуваат и во два романа („Баба“, „Цариградски емигрант“) на Луан Старова, син на Ариф Старова, кој се труди преку литературни дела да го сочува споменот на татко си, периодот во кој живеел и творел, улогата на Битолските сицили за македонската историја, ориенталистика и туркологија, за семејниот живот и нивното значење за нивниот откривач, обработувач и преведувач. „Сицилите нему на брегот на егзилот ќе му го осмислат животот, ќе ги изведат неговите деца на прав пат, со нивна помош ќе ги преживее среќно емигрантските времиња, кои можеа лесно да го заведат него или децата по друг, несакан пат.“ (Л. Старова, Баба, 2021: 234); „Одев често во Државниот архив на Македонија во посета на Татковите сицили, во некаков жив допир со времето што им го посвети. Тие беа убаво и примерно чувани на показ на ориенталисти, историчари, но и моќни турски архивски институции, кои по дигитализиран пат ќе ги пренесат во земјата.“ (Л. Старова, Цариградски емигрант, 2019: 261).



Фотографија бр. 2⁵: *Правилници за просветната управа (превод на „Дестур“ – збирка закони, Цариград 1873)*

Користена литература:

1. Старова, Луан. (2012). *Тврдина од пепел*. Скопје: Дијалог.
2. Старова, Луан. (2012). *Ервехе*. Скопје: Дијалог.
3. Старова, Луан. (2014). *Татковите книги*. Скопје: Дијалог.
4. Старова, Луан. (2019). *Цариградски емигрант*. Скопје: Три.
5. Старова, Луан. (2021). *Баба*. Скопје: Публишер.

⁵ Фотографијата и датумите за важните настани кои се забележани во Записниците се добиени од Државниот архив на РС Македонија, а на кој авторката најискрено му се заблагодарува за соработката.

